

PROGRAM HUMÁNNÍHO ŽIVOTA

ERICH FROMM: Mít nebo být? Praha, Naše vojsko 1992, 170 s.

Erich Fromm (1900 – 1980), německý myslitel humanistické psychoanalýzy, navázal na materialistickou psychoanalýzu Sigmunda Freuda, kterého překonal z filozofické pozice DIALEKTICKÉHO HUMANISMU. To umožnilo odhalovat nejen podstatu neuróz, ale především zákony etiky – dobra a zla.

E. Fromm se pravdy svojí kritiky stalinského komunismu, osvobození lidské duše z totalitního systému nedožil. Pokud Fromm kritizuje kapitalismus, tak především jeho hospodářský liberalismus, podobně jako papež Jan Pavel II. „divoký kapitalismus“. Jejich kritika není namířena na princip soukromého vlastnictví a tržní hospodářství, ale na výstřelky jednotlivců, k nimž vedou geneticky zatíženou, svobodnou duši nevědomé, nekrofilní instinkty člověka a zakořeněná tradice konzumního života. Tuto stránku filozofie „mít“, nebo „být“ – lidsky žít analyzuje Erich Fromm v recenzovaném díle.

Autor v úvodě práce naznačuje obsahové zaměření svého díla, v kterém navazuje na své předcházející publikace. Ukazuje, jak „socialismus a komunismus se změnily z hnutí, jehož cílem byla nová společnost a nový člověk, v hnutí, jehož ideálem byl buržoazní život pro všechny...“ Analyzuje sobectví a lidumilnost, krizi současné společnosti, nutnost ekonomické přeměny člověka, potom s ním přeměny celé společnosti, jestliže nemá dojít k všelidské katastrofě.

První díl se zabývá ujasněním rozdílu mezi filozofií „mít“ a filozofií „být“. Podle názorových příkladů jednotlivých životních postojů a činů můžeme velmi dobře pochopit zjevné, protikladné životní orientace člověka. Na závěr prvního dílu vytyčuje rozhodující stránky podstatných prvků „bytí“ – proces tvořivých aktivit, pohybu a životadárných změn. Filozofické pojaty „mít“ ztotožňuje s vlastněním a konzumováním. Vysvětluje tyto pojmy od jednoduchých způsobů vlastnění fyzických předmětů u kojenců až po dospělý věk člověka. Kromě materiálních předmětů to může být i přivlastňování duchovních hodnot. Ve volném čase jsou hlavními objekty konzumu auto, televizor, cestování a sex. Konzumování je charakteristické pro průmyslové společnosti. Heslo „Dohnat a předejnat kapitalistickou společnost“ bylo konzumním cílem „reálného socialismu“.

Druhý díl je analýzou základních rozdílů mezi dvěma způsoby existence. Charakteristickým rysem člověka s filozofií „mít“ je chamtivost a hrabivost. Připomíná to člověka s heslem „Nadarmo ani kuře nehrabe!“ Ani si neuvědomuje, jak projevil nevědomky svůj „kuřecí instinkt“. Vlastnění soustřeďuje pozornost na majetek, nutně vytváří touhu, přímo potřebu moci. Štěstí jedince vlastnického typu leží v jeho nadřazenosti nad druhým, v jeho moci a konec konců v jeho schopnosti dobývat, loupit a zabíjet.

Člověk s láskou k životu – „bytí“ své štěstí cítí ve všezahrnující lásce, v sdílení radosti i žalu, dávání, tvořivé činnosti a užitečné práci. Existenci vlastnění není v konfliktu s bytím. V závěrečné kapitole pojednává Fromm o dalších stránkách vlastnění a bytí. Jde o jistotu toho, co máme. Bojíme se neistoty. V současnosti je to téměř obecný pocit člověka. Základními prvky vztahů mezi lidmi v existenční formě vlastnické orientace jsou konkurence, antagonismus a strach. Chamtivost je přirozený důsledek životní orientace na vlastnění. Tato orientace vede k nepřátelství a boji mezi lidmi. Platí to jak pro národy, tak pro jednotlivce.

Není lehké si uvědomit rozdíl mezi radostí a pozitivem, protože žijeme ve světě „pozitků bez radosti“. Historicky vysvětluje Fromm neposlušnost jako „hřích“ nejenom z náboženského, ale i ze světského hlediska. O strachu ze smrti se čtenář doví v další části kapitoly. Zbavování se strachu ze smrti by nemělo začínat přípravou na smrt. Cituje Spinozu: moudrý přemýšlí o životě, nikoli o smrti.

Třetí díl je v podstatě programový nástin humánního života člověka a společnosti s názvem *Nový člověk a nová společnost*. Je to návrh cesty ke spravedlivé, humánní společnosti a realizaci „utopie“ – dávnověké lidské vize o společnosti rovnosti, volnosti a bratrství. Analyzuje základy společenského charakteru a charakter náboženské potřeby. Argumentuje křesťanskou praxí, která z Ježíše Krista učinila modlu. Kult jeho osobnosti se stal kultem Boha. (Ježíš sám se takovému pojetí vzepřel: když jednou ho učedník chválil, že „je dobrý“, odpověděl: „Proč mi říkáš, že jsem dobrý? Dobrý je jedině Bůh!“) Křesťanství se stalo povrchním. Dnes dokonce někteří křesťané považují Boha za „kramáře“. „Průmyslové náboženství“ je novým pohanstvím, které se vyvíjelo bok po boku s humanismem, vyrostlo za křesťanskou fasádou, není s křesťanstvím slučitelné a dnes nás ohrožuje. V „kybernetickém náboženství“ a „tržním hospodářství“ jedinec prožívá sám sebe jako zboží. Zjevné je to v prostituci. Vlastní hodnotu považuje za hodnotu směnnou, nikoli hodnotu užitnou. Humanitní protest proti tržní životní orientaci člověka má základ v křesťanském a filosofickém humanismu. Člověk musí chtít změnit svůj život a ve shodě s tím změnit svůj charakter.

Autor uvádí hlavní rysy nové společnosti, které jsou v dialektické jednotě s charakterem občanů. Programuje řízení výroby bez totální centralizace. Doporučuje rámcové plánování s vysokým stupněm decentralizace a samosprávy. Dávat přednost výběrovému růstu, vytváření pracovních podmínek s motivací psychického uspokojení, poskytování jistoty člověku v nezávislosti na byrokracii. Cílem není ovládnutí přírody, ale ovládnutí techniky a iracionálních sil a instincí.

Autor objasňuje principy průmyslové a politické demokracie. Uvádí, že na rozdíl od demokracií „lidových“ nebo „centralistických“, nebyrokratických vytváří klima, v němž se demagogům nedaří. Jde o to, zakázat v průmyslové a politické reklamě všechny metody „mytí mozků“, vytvořit Nejvyšší kulturní radu, pověřenou poradenstvím pro vládu, politiky a občany ve všech otázkách týkající se vědění. Katastrofu lze odvrátit jen tím, že zvládneme hlad, hladovění a extrémní emoce. K tomu je nezbytná pomoc průmyslových národů. Musíme se dopracovat smyslu pro solidaritu.

V závěru práce píše Erich Fromm optimisticky. Jedinou naději vidí v životadárné přitažlivosti nové vize a tvrdí: „Utopický“ cíl je daleko realističtější než „realismus“ dnešních politiků. Půjde o to, aby pozdně středověká **Obec boží** a novověká **Pozemská obec pokroku** – syntéza duchovního jádra a racionální myšlení s vědou se realizovaly v **Obci bytí**, v společnosti morálně humánního života jednotlivce a celého lidstva, v člověčí společnosti.

Stalinský „socialismus“ stejně jako švédský experiment – „socialismus s lidskou tváří“, zkrachoval. Erich Fromm nabízí alternativu v souladě s učením *Nového zákona* a vývojovými zákony humanistické dialektiky.

Jiří Hrobčický